

PARTICIPAREA COPILULUI

Ghid pentru încurajarea participării copilului

La elaborarea acestui ghid au colaborat:

Ștefan COJOCARU, Luminița COSTACHE,
Daniela COJOCARU, Simona APOPEI, Anda IONESCU, Diana PRICOPE, Alexandra SASU

Documentul poate fi accesat pe www.qie.ro

<https://doi.org/10.33788/qie.24.05>

Acest ghid a fost realizat în cadrul proiectului „Dezvoltarea abilităților parentale pentru a asigura drepturile și sănătatea mintală a copiilor”, implementat de Asociația HoltIS cu sprijinul Reprezentanței UNICEF în România.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ASOCIAȚIA "HOLTIS" (Miroslava)

Participarea copilului : ghid pentru încurajarea participării copilului /
HoltIS, UNICEF. - Iași : Expert Projects, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8927-66-4

I. UNICEF

159.9

Dragi cititori,

Participarea copilului nu este doar un concept teoretic, ci o realitate esențială pentru dezvoltarea sa armonioasă și pentru construirea unei societăți incluzive. Acest ghid, ***Participarea copilului. Ghid pentru încurajarea participării copilului***, se adresează tuturor celor care au responsabilitatea și privilegiul de a sprijini copiii în exprimarea opiniilor, luarea deciziilor și implicarea activă în viața lor, fie că este vorba de părinți, educatori, membri ai comunității sau profesioniști din diverse domenii.

De la explicarea principiilor de bază ale participării până la evidențierea diferenței dintre participarea autentică și cea formală, acest ghid oferă un parcurs clar și bine structurat. Sunt abordate contexte esențiale precum familia, instituțiile de învățământ și comunitatea locală, reflectând complexitatea și diversitatea procesului participativ.

Prin promovarea drepturilor copilului și prin încurajarea unei abordări respectuoase și incluzive, ghidul oferă instrumentele necesare pentru a crea spații sigure în care copiii să se simtă auziți, valorizați și implicați. Este o resursă valoroasă care subliniază de ce participarea copiilor nu este doar un drept, ci și o oportunitate de a le construi încrederea, autonomia și capacitatea de a influența lumea din jurul lor.

Sperăm ca acest ghid să inspire și să ghideze eforturile fiecăruia dintre noi în crearea unui mediu în care copiii să poată participa cu adevărat, contribuind astfel la formarea unor comunități mai puternice, mai echitabile și mai prospere.

Cu respect și recunoștință pentru toți cei care investesc în viitorul copiilor,

Prof.univ.dr. Ștefan Marian COJOCARU
Președinte, Asociația HoltIS

A handwritten signature in blue ink, consisting of a stylized 'S' followed by 'Marian' and 'COJOCARU'.

CUPRINS

CUI SE ADRESEAZĂ ACEST GHID?	5
MOTTO	6
MESAJE CHEIE.....	6
OBIECTIVE.....	6
CE ESTE PARTICIPAREA?	7
DE CE ESTE IMPORTANTĂ PARTICIPAREA COPILULUI?	11
Drepturile copilului. Generalități.....	12
PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE PARTICIPĂRII	17
NIVELURILE DE PARTICIPARE.....	18
PARTICIPAREA FALSĂ VERSUS PARTICIPAREA ADEVĂRATĂ.....	22
CONTEXTE ALE PARTICIPĂRII.....	24
Participarea copilului în familie.....	24
Participarea copilului în viața instituției de învățământ	25
Participarea copilului în viața comunității locale	27
DE REȚINUT	29
BIBLIOGRAFIE	33

CUI SE ADRESEAZĂ ACEST GHID?

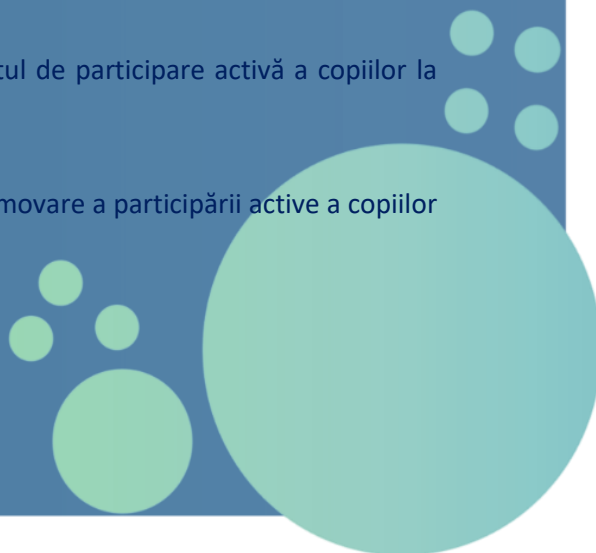

Ghidul de față se adresează cadrelor didactice și profesioniștilor care interacționează cu copiii.

Ghidul conține informații utile despre participarea activă a copiilor în deciziile și acțiunile care îi privesc. Este conceput ca un instrument pentru promovarea participării active a copiilor în viața de familie, școală și comunitate.

Acest ghid conține informații utile despre conceptul de participare activă a copiilor la deciziile și acțiunile care îi privesc.

Ghidul își propune să devină un instrument de promovare a participării active a copiilor în viața familiei, școlii și a comunității.

MOTTO

„A instrui pe tineri cum se cuvine nu constă în a le vârî în cap mulțime de cuvinte, fraze, expresii și opinii din diferiți autori, ci a le deschide calea cum să priceapă lucrurile.”

John Amos Comenius

MESAJE CHEIE

- Asumarea de responsabilități și încrederea în sine a unui copil se formează prin participarea și implicarea în luarea deciziilor și efectuarea de activități în acord cu nivelul său de dezvoltare, începând de la cea mai fragedă vârstă;
- Părerea unui copil este la fel de importantă ca părerea unui adult.

OBIECTIVE

Până la sfârșitul acestei sesiuni, cadrele didactice:

- Vor cunoaște cadrul legal care reglementează participarea copilului;
- Vor cunoaște principiile de bază ale participării;
- Vor înțelege importanța implicării și participării copilului în deciziile și activitățile care îl privesc;
- Vor deveni conștienți de modul în care implică copiii în diferite activități;
- Vor învăța noi modalități de implicare a copilului în diferite activități și decizii;
- Vor înțelege importanța consolidării unei relații pozitive cu copilul;
- Vor face diferența dintre participarea adevărată și participarea falsă.

CE ESTE PARTICIPAREA?

În cartea lui Lewis Carroll „Alice în Țara Minunilor”, o regăsim pe Alice, în drumul ei prin Pădurea Tulgey, într-o intersecție, de vorbă cu motanul cu cap mare:

- „Domnule motan, ați putea să-mi spuneți pe ce drum să o iau?
- Aceasta depinde în bună măsură de locul în care intenționezi să ajungi, răspunse motanul.
- În ceea ce mă privește îmi este indiferent..., spuse Alice.
- Atunci, fiecare drum este bun, răspunse motanul.
- ... numai să ajung totuși undeva, încercă să explice Alice.
- Ah, dar vei ajunge, fără îndoială, spuse motanul, dacă vei merge atât cât trebuie" (Lewis, 2010).

Când un părinte sau un profesor este întrebat „Cum vă doriți să fie copilul dumneavoastră atunci când va fi mare?”, printre cele mai invocate răspunsuri regăsim: „hotărât”, „independent”, „cu inițiativă”, „capabil să ia decizii corecte”, „responsabil” etc. Acesta este capătul drumului, în viziunea adulților care se ocupă de creșterea și educarea copiilor. Odată ce destinația este stabilită, este mult mai ușor să pornești în direcția potrivită. Dacă îți dorești ca viitorul adult să fie „responsabil”, „hotărât”, „independent”, „cu inițiativă”, „capabil să ia decizii corecte” trebuie să mergi pe drumul pe care copilul are posibilitatea să exerseze dezvoltarea acestor abilități și capacități, respectiv pe drumul care îi permite să se exprime, este ascultat, este lăsat să încerce, este învățat să-și asume consecințele deciziilor lui, este susținut și încurajat să continue după o dezamăgire și foarte important *este lăsat să participe activ la călătoria vieții lui*.

Dacă știi unde vrei să ajungi, este ușor să hotărăști pe care drum o iei.

Prin participarea copilului la acțiunile care îl privesc se construiește drumul pe care adultul merge împreună cu copilul, astfel încât, să ajungă la „destinația” care să-i permită copilului devenit adult să trăiască ca un individ independent, responsabil și cu respect față de drepturile celorlalți. Pentru ca adultul în care se va transforma copilul de azi să aibă calitățile mai sus menționate, este necesar ca el să exerseze negocierea, asumarea consecințelor unei decizii, exprimarea gândurilor și sentimentelor fără teamă, realizarea de activități pentru a înțelege logica lucrurilor etc. Este paradoxal cum, deși adulții își doresc copii care să lupte pentru ce își doresc, atunci când aceștia negociază la câte desene animate să se uite, adultul nici măcar nu încearcă să găsească o cale de mijloc și hotărăște singur: „Te uiți la un singur desen,

pentru că eu sunt mama ta și eu știu ce este mai bine pentru tine”. La fel cum, grăbit și fără răbdarea de a face curățenie în urma copilului, adultul nu-i permite acestuia să experimenteze în bucătărie. Ulterior, este nedrept să pretinzi copilului să facă lucrurile „așa cum trebuie”, dacă nu ai avut timpul, răbdarea și disponibilitatea de a-l învăța.

Participarea este un mod de a fi.

Participarea este un mod de a fi, care se cultivă cu mult exercițiu și practică permanentă. Un copil de 3 ani poate avea idei foarte bune, este necesar doar ca adultul de lângă el să aibă disponibilitatea să-l asculte cu atenție.

Potrivit UNICEF¹ „participarea copilului implică încurajarea și împuternicirea acestuia de a-și face cunoscute punctele de vedere privind problemele care îi afectează. În practică, participarea este ascultarea de către adulți a copiilor - prin toate formele multiple și variate prin care aceștia se exprimă. Participarea le asigură libertatea de a se exprima și ține cont de punctele lor de vedere când este vorba de decizii care îi afectează. Implicarea copiilor în dialog și în schimbul de opinii le permite acestora să învețe metode constructive de a influența lumea din jurul lor”.

În percepția tradițională, existau două concepții privind educația copiilor și a tinerilor. Pe de o parte, copilul era văzut ca fiind vulnerabil, neajutorat și ca având nevoie să fie protejat de lumea periculoasă a adulților. Din acest punct de vedere, pentru a se putea dezvolta ca un adult echilibrat și responsabil, se impunea o copilărie fără griji și fără responsabilități (Hart, 1992, p. 5). Pe de altă parte, copilul era perceput și ca o creatură pasivă și imatură, ca un vas gol care necesită să fie umplut, care are nevoie să dobândească abilitățile, competențele și cunoștințele necesare pentru a putea supraviețui în lumea adulților. Conform lui De Winter, aceste concepții se sprijină pe paradigma deficienței (1995, p. 143) și se concentrează pe ce NU este capabil copilul să facă și pe ce poate adultul să facă în locul copilului.

În opoziție cu această percepție, participarea este văzută ca o alternativă la educația tradițională, se concentrează pe ce poate face copilul, pe potențialul pe care îl are acesta și cum poate fi el utilizat și dezvoltat. Din această perspectivă, copilul este văzut ca o ființă umană ce deține un potențial și capacități specifice și, de asemenea, care are nevoi și interese specifice. Capacitățile, competențele și abilitățile copilului sunt elemente esențiale ale potențialului pe care acesta îl are și care îl ajută să-și identifice și să-și satisfacă propriile nevoi și interese, fără intervenție din exterior și fără prezența adulților care să le

¹ <http://www.unicef.org/sowc03/contents/childparticipation.html>;

formuleze ei nevoile și interesele. Perspectiva din care se situează adultul influențează foarte mult procesul de participare al copilului. Centrarea pe probleme și incapacitate nu face altceva decât să le accentueze, în timp ce centrarea pe puncte forte și capacități generează experiențe pozitive de participare, încurajează repetarea acestui proces și amplifică rezultatele scontate (Cojocaru, 2005).

Participarea reflectă interesele și nevoile copilului.

Participarea copiilor, stimularea implicării active în rezolvarea de probleme care privesc propria viață, implică încurajarea capacității lor de a-și identifica nevoile și interesele și de a și le satisface (Masschelein & Quaghebeur, 2005).

Această idee este susținută și de Flekkøy (1999), care argumentează că bebelușii sunt capabili de cel puțin o „exprimare rudimentară” cu ajutorul căreia se fac auziți, chiar dacă „opiniile” sau „sentimentele” lor sunt mai greu de înțeles. El susține că această comunicare rudimentară nu este doar o auto-exprimare, ci începutul procesului de a lua decizii, de a planifica și de a-și rezolva problemele. Potențialul de a participa sau capacitatea copilului foarte mic este totodată înțeles și ca o reflecție a unei nevoi, dar și ca o dorință a copilului de a-și exprima punctul de vedere, de a exersa efectuarea unei alegeri în cadrul interacțiunii cu alții. Datorită acestei nevoi sau dorințe pentru competența manifestată de copil, după cum o numește Hart (1992, p. 23), participarea este considerată la fel de necesară ca un drept irevocabil (Masschelein & Quaghebeur, 2005). Literatura participării, pleacă de la ideea că există un grup general de capacități ca de exemplu, auto-reflexia și auto-exprimarea care asigură funcționarea sau performanța ca trăsături distincte ale fiecărui individ. Din alte perspective, aceste capacități sunt reprezentate de formularea de perspective, de abilitățile sociale și de comunicare care permit înțelegerea și interpretarea mediului înconjurător, abilitățile de a construi și de a negocia diverse semnificații (Van Gils, 2001, p. 26), de a influența atât propriul comportament, cât și comportamentul altora (Flekkøy, 1999, p. 50), de a învăța din experiență, de a exersa activ procesul de luare a deciziilor, de a identifica problemele, de a reflecta și de a acționa ca expert asupra propriei noastre vieți (Hart, 1992, p. 29; Van Dinter, 1999, p. 48). Din acest punct de vedere, participarea este instrumentul cu ajutorul căruia copiii ating performanța și funcționează la parametri maximi.

Participarea este o modalitate de a crește copii adaptați contextului social actual.

Într-o societate aflată sub regim comunist, caracterizat prin lipsa claselor sociale și instaurarea egalității sociale a tuturor membrilor, politica de uniformizare impunea practicarea unei educații a copiilor care să inhibe abaterile de la reguli și ieșirea dintr-un anumit tipar. Adulții transmiteau informații copiilor

și propagau un model de individ pe care statul și-l dorea: obedient, ascultător, fidel și dependent. Societatea capitalistă, care promovează piața competitivă creează implicit membri creativi, descurcăreți, independenți etc. care au atât cât merită. Este paradoxal însă cum, chiar dacă sistemul încurajează dezvoltarea acestei tipologii de individ, dinamica mediului familial în societatea actuală, resemnificarea domesticității, modificările profunde în exercitarea parentalității și construcția socială a copilăriei, instituționalizarea funcțiilor parentale pun copilul în centrul retoricilor instituționale, dar acesta rămâne la periferia intervențiilor și participarea copilului este una redusă (Cojocaru, 2008). Prin urmare, dacă ne dorim copii independenți, care să se descurce în contextul social actual, este necesară promovarea și practicarea participării copilului, ca instrument al sistemului de educație. Roger Hart subliniază conexiunea dintre participare și conceptul de manipulare sau dominație, văzând participarea ca „un important antidot pentru practicile educaționale tradiționale care prezintă riscul de alienare și deschidere spre manipulare ” (Hart, 1992, p. 43).

DE CE ESTE IMPORTANTĂ PARTICIPAREA COPILULUI?

Organizația Mondială a Sănătății definește participarea ca fiind „natura și extinderea implicării unei persoane în situații ale vieții și categorizează participarea în termeni de mobilitate, schimb de informații, relații sociale, educație, muncă și angajament, comunitate, școală și familie. Aceasta este o definiție largă, care include implicarea copiilor în activități școlare, în activități de petrecere a timpului liber (Organizația Mondială a Sănătății, 2001). Implicarea în activități este considerată o parte vitală a vieții copiilor (Hendry, 1983; Larson, 2000). Participarea este importantă pentru bunăstarea copiilor. Modalitatea prin care sunt implicați copiii în activitățile școlare, familiale sau în comunitate este relevantă calității vieții acestora (Felce & Perry, 1992). Lipsa oportunităților de implicare a copiilor duce la imposibilitatea explorării lumii sociale, intelectuale, emoționale și dezvoltarea acestora este din ce în ce mai limitată. Este important să înțelegem factorii și procesele prin care copiii pot participa la activități, deoarece cunoașterea importanței participării poate fi folosită pentru a încuraja participarea și pentru a înlătura barierele în ceea ce privește implicarea copiilor (Brown & Gordon, 1987). Participarea conduce la succesul copiilor și este esențială pentru dezvoltarea emoțională și psihologică a acestora (Larson & Verma 1999; Larson, 2000; Forsyth & Jarvis, 2002; Simeonsson et al. 2001). Participarea în activități non-școlare, de exemplu, interacțiunile dintre membrii familiei și a prietenilor, este recunoscută ca fiind cel mai important context de învățare și prosperitate (Larson & Verma, 1999). Participarea copiilor este importantă și din următoarele motive:

- Dezvoltă încrederea copilului în propria persoană;
- Canalizează energia copilului într-o direcție folositoare pentru părinte și creativă pentru copil;
- Copiii acceptă mai ușor lucrurile care trebuie făcute;
- Ajută la creșterea stimei de sine a copilului;
- Se dezvoltă un stil propriu al copilului;
- Contribuie la scăderea gradului de dependență al copilului față de părinți;
- Se dezvoltă capacitatea copilului de cooperare cu ceilalți și de a lucra în echipă;
- Dezvoltă capacitatea copiilor de a asculta opiniile celorlalți;
- Oferă posibilitatea părinților de a sesiza anumite probleme și de a interveni la timp pentru rezolvarea acestora;
- Copiii simt că au controlul asupra situației;
- Este o modalitate de responsabilizare a copiilor;
- Dezvoltă capacitatea de reflecție a copilului;

- Permite copilului să găsească singur răspunsul la întrebări, ca urmare a procesului de analiză pe care îl implică realizarea unor sarcini sau luarea de decizii;
- Dezvoltă competențele decizionale ale copiilor;
- Opinia unui copil poate genera o perspectivă nouă la care părintele nu s-a gândit;
- Soluția adoptată ca urmare a ascultării opiniei copilului poate fi mai adaptată nevoilor sale;
- Copilul are posibilitatea să-și dezvolte imaginația și creativitatea;
- Părintele are posibilitatea să-și cunoască copilul, prin prisma alegerilor pe care le face;
- Crește gradul de armonie al relației copil-adult;
- Se consolidează relația dintre adulți și copil, prin dezvoltarea încrederii, comunicării și efectuării de activități împreună;
- Se ușurează munca adultului, prin efectuarea unor sarcini mici de către copil;
- La nivel general, participarea copiilor la deciziile și acțiunile care îi privesc înseamnă dezvoltare și progres.

Fiecărui copil și fiecărui tânăr îi place sentimentul de a se simți important, de a fi apreciat, de a însemna ceva pentru societate. Asumarea de responsabilități ajută la formarea încrederii în sine, a respectului pentru propria persoană și a sentimentului de solidaritate (De Winter, 1995, p. 12). Bineînțeles, participarea trebuie văzută din prisma echilibrului. Pentru a avea efectele dorite, e important să se supună regulilor care o fac un instrument eficient. Implicarea copilului într-o măsură mai mare decât este el pregătit să managerieze, se transformă în abuz. În concluzie, participarea este recomandată ca fiind o investiție individuală în dezvoltarea abilităților și a competențelor copiilor. Participarea intervine asupra indivizilor, determinându-i să acționeze în acord cu interesele lor, cu auto-determinare, auto-control, cu încredere în propriile forțe, cu competență și autonomie (Masschelein & Quaghebeur, 2005).

Drepturile copilului. Generalități.

Drepturile copilului sunt definite ca norme de bază, fără de care copiii nu ar putea trăi demn și nu s-ar putea dezvolta sănătos. Documentul în care sunt stipulate aceste drepturi este Convenția cu privire la Drepturile Copilului², un acord internațional care prezintă un set clar de drepturi fundamentale pentru toți copiii și tinerii lumii până la 18 ani. Ea a fost adoptată unanim de către **Adunarea Generală a ONU** în **noiembrie 1989** și în prezent a fost acceptată de 191 de țări. Aceste țări sunt obligate de către legile internaționale să îndeplinească drepturile copiilor lor. Convenția cu privire la Drepturile Copilului cuprinde

²<http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului-1989.php>

54 de articole, iar 42 dintre acestea se referă strict la drepturile copilului. Aceste articole sunt clasificate în:

- Drepturi de protecție;
- Drepturi de dezvoltare;
- Drepturi de participare.

Drepturile de protecție – dat fiind vulnerabilitatea copilului din punct de vedere fizic, intelectual și emoțional, drepturile de protecție au rolul de a asigura cadrul necesar protejării copilului împotriva situațiilor de risc. În acest sens, enumerăm câteva drepturi specificate în **Convenția de la Haga** care se încadrează în această categorie.

- Dreptul copilului la protecție din partea părinților, a comunității locale sau statului, împotriva oricărei forme de violență, abuz, exploatare, a copilului refugiat sau lipsit de familie, a copilului cu handicap și dreptul la protecție specială pentru copilul adoptat în străinătate, a oricărei forme de exploatare dăunătoare oricărui aspect al bunăstării lui;
- Dreptul la identitate;
- Dreptul la protecție împotriva exploatării economice și de a nu fi constrâns să desfășoare activități ce comportă riscuri sau care îi afectează sănătatea;
- Dreptul la protecția statului împotriva implicării în traficul de stupefiante sau a exploatării și/sau violenței sexuale;
- Dreptul copilului de a fi protejat împotriva participării directe în conflicte armate până la împlinirea vârstei de 15 ani etc.

Aceste drepturi sunt garantate de legislația românească prin Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată 2014³. Un aspect deosebit de important cu referire la aceste drepturi este cel al dreptului copiilor de a fi educați de propriii părinți, de a nu fi separați de părinți împotriva voinței acestora, cu excepția cazurilor exprese și limitativ prevăzute de lege (art. 38), la protecție alternativă (art. 39) precum și de a menține relații personale și contacte directe cu părinții, rudele și alte persoane față de care copilul a dezvoltat legături de atașament.

³ http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_protectiei_copilului.php

Drepturile de dezvoltare – se referă la disponibilitatea și accesul la toate tipurile de servicii de bază, precum educația și serviciile de îngrijire medicală. Aceste drepturi sunt stipulate foarte specific în Convenția de la Haga privind drepturile copiilor și sunt asigurate în România în principal prin Legea nr. 272/2004, dar și prin alte reglementări legislative:

- Dreptul la sănătate și acces la serviciile de sănătate și reeducare;
- Dreptul la educație;
- Dreptul copilului la odihnă și recreere, la participarea liberă la viața culturală și artistică, corespunzătoare vârstei și aptitudinilor proprii etc.

Drepturile de participare – reglementează implicarea copilului în deciziile care îl privesc. Drepturile la participare au strânsă legătură cu dezvoltarea psihică și morală a copilului. Cu alte cuvinte se referă la faptul că minorii pot lua diverse decizii, la vârste diferite, în funcție de capacitatea lor psihică și morală. Din această categorie fac parte următoarele drepturi:

- Dreptul să-și exprime liber opinia asupra oricărei probleme care îi privește;
- Dreptul să fie ascultați în toate procedurile care îi privesc;
- Dreptul de a cere și de a primi orice informație pertinentă, de a fi consultat, de a-și exprima opinia și de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa, dacă este respectată, precum și asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește;
- Dreptul la libertatea de exprimare;
- Dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie;
- Dreptul la libera asociere în structuri formale și informale, precum și libertatea de întrunire pașnică, în limitele prevăzute de lege;
- Dreptul să depună singuri plângeri referitoare la încălcarea drepturilor lor fundamentale.

Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată în 2014 subliniază dreptul copilului la libertatea de exprimare - Art. 28 (1) și dreptul de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește - Art. 29 (1).

Convenția cu privire la drepturile copilului are la bază 4 principii fundamentale⁴:

- *Non-discriminarea*. Aceste drepturi se aplică pentru toți copiii „indiferent de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altă opinie a copilului, a părinților sau a reprezentanților săi legali,

⁴ http://ro.wikipedia.org/wiki/Conven%C8%9Bia_asupra_Drepturilor_Copilului#cite_note-2

indiferent de naționalitate, etnie sau origine socială, situație materială, deficiențe sau alte condiții”.

- *Devotamentul pentru interesul superior al copilului.* În toate deciziile și acțiunile ce afectează copiii, interesul lor major trebuie luat în considerare în mod primordial, indiferent de cine este autorul deciziei (o autoritate publică sau familia).
- *Supraviețuirea și dezvoltarea.* Copiii au dreptul la supraviețuire și dezvoltare a potențialului lor în toate aspectele vieții: fizic, psiho-emoțional, cognitiv, social și cultural.
- *Respectul pentru punctele de vedere ale copilului.* Copiii trebuie admiși ca participanți activi la evenimentele ce le afectează viața, având libertatea de a-și exprima punctul de vedere cu privire la acestea. Ei au dreptul ca ideile lor să fie ascultate și tratate cu seriozitate.

Cel de-al 4-lea principiu, care se referă la dreptul de participare al copilului este cel mai bine exprimat în art. 12 al Convenției și prevede dreptul copilului capabil să-și formeze propriul punct de vedere, cu privire la toate aspectele vieții care îl privesc, la exprimarea liberă a opiniei sale.

Conform **Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopției**⁵, drepturile de participare le permit copiilor să aibă un cuvânt de spus în ceea ce privește viețile lor. Acestea le oferă copiilor posibilitatea de a-și exprima părerile, de a discuta problemele pe care ei le consideră importante, precum și de a căuta și a primi informații relevante pentru ei. În unele cazuri, legislația românească permite în mod explicit copiilor să aibă un cuvânt de spus după o anumită vârstă.

De exemplu:

- Copilul care a împlinit vârsta de 10 ani are dreptul de a-și spune părerea în orice procedură judecătorească sau administrativă care îl privește;
- Copilul are dreptul să-și aleagă propria religie la vârsta de 16 ani, însă religia lui nu poate fi schimbată fără consimțământul lui nici înainte de vârsta de 14 ani;
- Copilul care a împlinit vârsta de 14 ani poate solicita instanței schimbarea tipului de pregătire profesională;
- Copilul poate să dezvolte servicii aducătoare de venituri, cu acordul părinților.

Anumite țări europene au înființat pe lângă Consiliile Locale sau Județene și Consilii ale copiilor din localitatea respectivă. Liderii locali alături de copii participă la întrunirile acestor Consilii și dezbate împreună problemele copiilor din comunitate. Astfel, copiii reușesc nu numai să învețe să lucreze în echipă și să își asume responsabilități, dar și să dezvolte un spirit civic. Mai mult, ei vin cu o perspectivă aparte caracteristică vârstei lor, care poate fi foarte utilă în luarea unor măsuri adaptate unor situații problemă

⁵ http://www.copii.ro/drepturi_participare.html

în care sunt implicați copiii. De asemenea, dacă se dorește dezvoltarea abilității de a privi lucrurile și din perspectiva altcuiva, este important să învețe acest lucru în cadrul unui proces reciproc, respectiv să li se faciliteze și lor exprimarea propriei perspective.

Un alt exemplu este situația Irlandei, unde „a fost elaborat un Cod al Copiilor privind Publicitatea. Acest lucru a fost realizat de către Biroul Național al Copiilor din Irlanda în colaborare cu Comisia audio-vizuală și cu participarea activă a peste 80 de copii cu vârste cuprinse între 8 și 17 ani. Copiii și-au exprimat opiniile și ideile în legătură cu publicitatea și efectele ei. Multe din aceste opinii au fost luate în considerare de autorități în elaborarea Codului”⁶.

Resursa naturală cea mai risipită și greșit folosită în lumea civilizată o reprezintă copiii.

În afara acestor exemple, există o multitudine de modalități prin care copiii se pot face utili. Studiile arată că *resursa naturală cea mai risipită și greșit folosită în lumea civilizată o reprezintă copiii*. Având atât de multe idei minunate, atât de multă energie și un idealism nelimitat, puterea lor de a-și impune punctul de vedere e nemărginită (Clark, 2005). Ideile copiilor, opiniile și influența acestora sunt vrednice de a fi luate în considerare (Prout & James, 19979; Mayall, 2002). La nivelul familiei și al școlii este important ca părinții și educatorii să descopere de timpuriu punctele tari ale copiilor și să le ofere acestora ocazia de a și le pune în valoare. Evoluția contextului social impune o schimbare a perspectivei din care este tratat copilul. La nivel macro, începând cu sfârșitul anilor 80, s-au evidențiat din ce în ce mai multe voci ale academicienilor, politicienilor și ale publicului larg care susțin promovarea participării în cadrul practicilor educaționale pentru copii, cetățeni, studenți, părinți și cadre didactice. Pentru prima dată în istorie, Convenția privind drepturile copilului, tratează copilul ca pe o persoană cu drepturi mai degrabă decât ca pe o persoană asupra căreia părinții să-și exercite protecția. Această nouă perspectivă are efecte nu doar asupra copilului, ci și asupra celor care se îngrijesc de creșterea și educarea lui. Prin urmare, adulții sunt cei care trebuie să-și modeleze atitudinea față de copii, astfel încât să le asigure drepturile prevăzute de lege (Males, Kusevic, & Siranoviv, 2014).

⁶ http://www.mdpl.ro/documente/publicatii/2005/ghidul_parintilor.pdf

PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE PARTICIPĂRII

Pentru asigurarea unei participări reale a copiilor este nevoie de respectarea a *patru principii* de bază propuse de *Alianța Internațională Salvați Copiii* în Culegerea de bune practici privind participarea copilului (2005).

O abordare etică: transparență, onestitate, responsabilitate.

Adultul care se ocupă de creșterea și educația unui copil trebuie să asigure transparența acțiunilor și să fie onest în relația cu el în vederea responsabilizării acestuia. Acest lucru presupune informarea copilului cu privire la scopul acțiunilor, etapele care trebuie parcurse și avantajele și consecințele îndeplinirii acestora. Responsabilitatea implică din partea adultului o cunoaștere foarte bună a nivelului de dezvoltare a copilului și implicarea acestuia în activități care sunt în acord cu acest nivel.

Un mediu prietenos pentru copil.

Cu cât mediul în care copilul experimentează noi lucruri este mai sigur și mai prietenos, cu atât el va manifesta o participare mai activă în cadrul activităților derulate.

Egalitatea șanselor.

Participarea trebuie să ofere oportunități egale tuturor copiilor, fără a se face discriminări în funcție de religie, sex, etnie, condiție materială etc.

Participarea promovează siguranța și protecția copiilor.

Participarea copilului trebuie să se facă numai după ce s-a asigurat un mediu cât se poate de sigur pentru derularea activităților propuse. În derularea unor acțiuni nu se pot reduce riscurile de tot, copilul trebuind să învețe să se descurce și în anumite situații nu foarte confortabile pentru el.

NIVELURILE DE PARTICIPARE

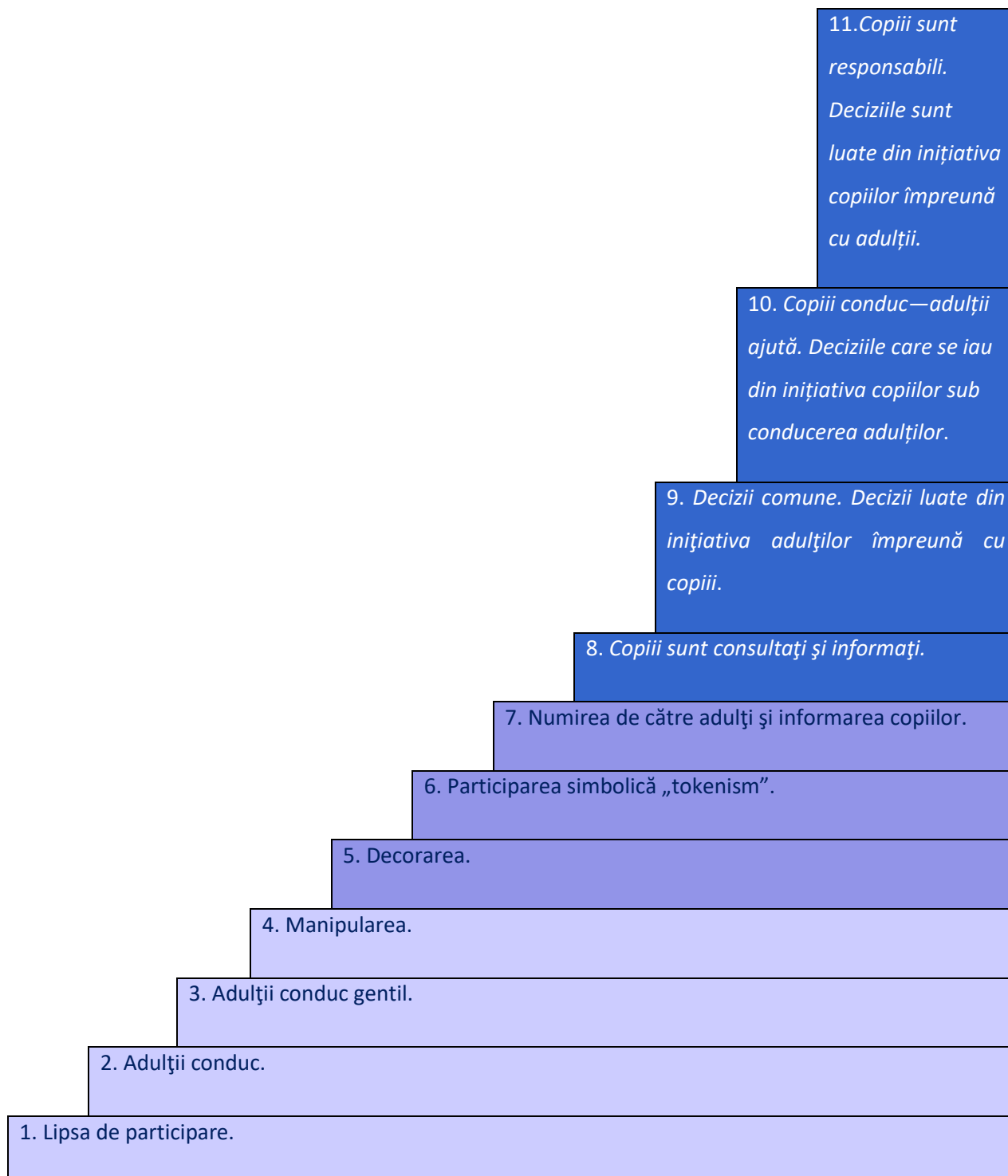
Participarea copilului la luarea deciziilor care îl privesc este un proces care se realizează gradual și în acord cu nivelul de dezvoltare al copilului. Hart (1992) a elaborat un instrument pentru analizarea nivelului de participare a copiilor în proiecte, denumit „Scala participării”. Acesta este un model de implicare a copiilor în activități în cadrul cărora colaborează cu adulții. El vede construcția participării ca un proces pe trei niveluri:

- Non-participarea;
- Participarea rudimentară;
- Participarea.

La rândul lui, fiecare nivel este structurat pe trepte.

„Scala participării” realizată de Roger A. Hart (1992) se prezintă astfel:

Treptele 1, 2 și 3 nu atestă participarea copiilor și a tinerilor în activități. Aici persistă doar conducerea din partea adulților, pe când copiilor nu le este permis să ia vreo decizie sau să se implice în planificarea și evaluarea activităților, ei fiind simpli beneficiari pentru care se face totul. Copiii sunt pasivi, deoarece nu este stimulată implicarea lor, considerându-se că ei sunt neajutorați, imaturi și nu au nimic important de spus, neștiut de adulți, care „cunosc mai bine” de ce are nevoie copilul.

Cea mai joasă treaptă a participării rudimentare – Manipularea (Treapta 4): copiii nu înțeleg esența proiectului și nu înțeleg rostul propriilor acțiuni. O asemenea manipulare sub masca participării este departe de a fi modelul oportun pentru ca cei mici să ia cunoștință de procesele democratice. Uneori cauza unor asemenea acțiuni este faptul că adulții nu cunosc posibilitățile copiilor.

Decorarea (Treapta 5) este situată aproape de manipulare, dar în acest caz adulții nu se prefac că minorii au fost inițiatorii activității. Ei pur și simplu folosesc copiii pentru a susține și a „înfrumuseța” o activitate.

„Tokenism” (Treapta 6) în limba engleză înseamnă activitate simbolică, reformă de dragul reformelor. Termenul poate fi folosit pentru descrierea modului în care copiii sunt folosiți la organizarea adunărilor, conferințelor și altor activități publice. Copiii simpatici, cu o pronunție bună și cu aspect plăcut, selectați de către adulți, participă la discuții pe teme în care nu sunt competenți. În plus, nimănui nu i se explică în ce mod au fost aleși acești lideri ai copiilor, interesele cui le reprezintă aceștia. Regretabil este că oricât de butaforice sunt luările lor de cuvânt, ei nu vor obține doar aplauze – simbol al aprobării formale, ci vor crea și impresia participării adevărate.

Numirea de către adulți și informarea (Treapta 7). Pentru a asigura participarea adevărată la această treaptă, proiectul trebuie să corespundă câtorva cerințe:

- Copiii înțeleg și împărtășesc scopurile și sarcinile proiectului;
- Copiii știu cine și de ce ia decizii privind participarea lor;
- Rolul lor este semnificativ și conștient, ei nu servesc drept decor pentru acțiunile adulților;
- Copiii devin participanți la proiect din propria dorință, după ce au înțeles care este scopul lui.

Participarea generează motivația care duce la creșterea competenței, aceasta la rândul ei dă naștere motivației pentru participare în proiectele viitoare.

Consultarea și informarea (Treapta 8). Copiii pot fi consultanți de mare valoare pentru adulți. Nimeni nu va explica mai bine care este defectul unui pantof decât cel căruia acest pantof i-a ros piciorul. La această treaptă, ideile, scopurile și sarcinile – toate se elaborează și se analizează de adulți, dar copiii participă la proces întrucât ei sunt consultați la etapa de elaborare și părerea lor a fost luată în serios.

Conform evaluării și recomandărilor lor se corectează rezultatul final. Cu toate acestea, luarea deciziei finale rămâne pe seama adulților.

Decizii comune (Treapta 9). Deciziile sunt luate din inițiativa adulților împreună cu copiii. Deși activitatea este inițiată de adulți, deciziile se iau împreună cu copiii.

Copiii conduc, adulții ajută (Treapta 10). Deciziile luate din inițiativa copiilor sub conducerea adulților. Putem să ne închipuim o mulțime de situații în care copiii inventează propriile jocuri sau forme de petrecere a timpului liber: de la castelele de nisip până la jocurile pe roluri. Din păcate, este greu să găsim exemple când copiii inițiază proiecte sociale, deși de multe ori copiii sunt mult mai sensibili la nevoile semenilor lor. Cauza constă în lipsa de susținere a inițiativelor lor din partea adulților. Chiar și atunci când aceștia le permit copiilor să deseneze pereții, cu greu se abțin de la rolul de dirijori.

Prin participarea eficientă la proiectele care presupun soluționarea unor probleme concrete, copiii își dezvoltă abilitățile de gândire critică și de comparare a diferitelor puncte de vedere, abilități atât de necesare pentru dezvoltarea autoafirmării. Aici se ascunde un dublu avantaj: autoexprimarea copilului și democratizarea societății.

Cea mai înaltă treaptă de participare – deciziile se iau din inițiativa copiilor împreună cu adulții (Treapta 11) descrie modul aproape ideal în care copiii sunt implicați în luarea deciziilor. Acest mod de a lua decizii pune pe același nivel adulții și copii prin respectarea opiniilor amândurora în mod egal; decizia devine o negociere între doi actori aflați pe poziții asemănătoare și contribuția fiecăruia aduce plus valoare acțiunilor ulterioare.

„Scara participării” poate contribui la dezvoltarea participării copiilor și tinerilor, dar ea nu poate fi privită ca un aparat de măsurare a calității unei oarecare activități, deoarece există o mulțime de factori care influențează asupra gradului de participare a tinerilor, inclusiv atitudinea adulților față de participare (Hart, 1992).

PARTICIPAREA FALSĂ VERSUS PARTICIPAREA ADEVĂRATĂ

Pentru a avea o imagine cât mai clară a ceea ce înseamnă participarea adevărată a copiilor în acțiunile care îi privesc și pentru a nu o confunda cu falsa participare propunem spre analiză o „Listă de verificare a participării adevărate” (Asociația European Youth Exchange Moldova, 2004). Modelul propus poate fi analizat din prisma participării copilului în familie, în viața instituției școlare, dar și în viața comunității din care face parte.

Participarea adevărată	Participarea falsă
Este voluntară. Participarea adevărată este ceva ce un copil dorește să facă.	Este forțată. Copiilor li se impune să participe împotriva voinței lor, sunt forțați să se implice „în mod voluntar” în activități.
Este echitabilă. Participarea adevărată este inclusivă – îi încurajează pe toți să se implice în mod egal. Nu se fac discriminări de sex, venituri, zonă geografică, localitate, etnie, dizabilități etc.	Este injustă. În practică, activitățile sunt accesibile numai copiilor din familii bogate sau din oraș; pentru întruniri sunt aleși numai băieții sau cei care învață excelent.
Este apreciată. Participarea adevărată cere ca toți cei implicați, inclusiv copiii să fie apreciați, ascultați și luați în serios.	Este neapreciată. Copiii sunt prezenți, dar li se acordă puține șanse de a participa. Atunci când participă, nu sunt ascultați atent de ceilalți, se râde de ei sau punctele lor de vedere nu sunt luate în considerare.
Este respectuoasă. Participarea adevărată înseamnă că participanții au o atitudine grijulie și respectuoasă unii față de alții, nu cu ironie și superioritate.	Este nepoliticoasă. Adultul ignoră copiii sau le vorbește într-un fel care arată că prezența și ideile lor nu sunt apreciate.
Are sens. Participarea adevărată cere ca cei mici să înțeleagă valoarea acestei activități.	Este fără rost. Copiilor pur și simplu li se spune ce să facă, însă ei nu știu prea bine și nu înțeleg până la capăt de ce o fac.
Contează. Participarea adevărată se produce atunci când tema sau problema discutată este importantă și interesantă pentru copii.	Este ne semnificativă. Copiii sunt siliți să participe la activități ce nu prea îi interesează și astfel li se creează impresia că își irosc timpul degeaba.

Schimbă ceva. Participarea adevărată înseamnă că aportul copiilor influențează situația și schimbă starea lucrurilor.	Este formală. Copiilor nu li se permite să influențeze procesele sau li se cere să aducă idei care mai apoi sunt ignorate.
Oferă un mediu fizic oportun pentru participare. Contează foarte mult cum sunt așezați participanții.	Nu se preocupă de confortul copiilor. Adulții stau pe scaune, în timp ce copiii stau pe podea, la periferia camerei.
Folosește un limbaj pe înțelesul copiilor. Participarea adevărată îi face să se simtă competenți și confortabil în mediul de comunicare.	Admite să fie utilizat un limbaj sofisticat. Discuțiile au loc într-o limbă străină într-o regiune rurală sau maniera de a vorbi este foarte formală și plină de „cuvinte mărețe”.
Se conduce de reguli echitabile pentru toți. Participarea adevărată asigură condiții în care toți pot participa în mod egal și în mod confortabil. Deseori copiii iau parte la stabilirea regulilor.	Este discriminatorie. Unii adulți domină discuția, în timp ce copiilor nu li se acordă posibilitatea să vorbească sau sunt întrerupți prea devreme. Ei sunt nevoiți să se exprime într-o formă pe care nu o cunosc sau nu le place.
Cei care participă sunt informați și pregătiți adecvat. Participarea adevărată înseamnă că a existat suficient timp, posibilități și susținere pentru copii să se pregătească.	Nu este preocupată să-i pună pe toți la curent. Adulții posedă experiență și informație, în timp ce copiii sunt incluși în grabă, fără să înțeleagă ce se petrece și fără să aibă timp de pregătire.
Rolurile sunt distribuite echitabil. Responsabilitățile se distribuie în mod echitabil și participanților li se creează toate posibilitățile să exercite rolurile de care sunt capabili.	Responsabilitățile nu sunt echilibrate. Părinții sau profesorii iau toate deciziile și stabilesc regulile, în timp ce copiii doar răspund la întrebări.
Este permanentă. Participarea adevărată este clară și transparentă privind modul în care va fi continuată participarea și legătura acesteia cu alte procese. De multe ori se pune drept scop instituționalizarea participării pentru a-i asigura durabilitate.	Este instabilă. Tinerii participă activ la niște lucrări importante, dar nu este clar ce va urma sau ce se va întâmpla cu contribuția lor. Raportul activităților nu este arătat grupului întreg și nici verificat cu opinia copiilor.

CONTEXTE ALE PARTICIPĂRII

Așa cum am mai menționat, începând cu sfârșitul anilor 80, s-au evidențiat din ce în ce mai multe voci ale academicienilor, politicienilor și ale publicului larg care susțin promovarea participării în cadrul practicilor educaționale pentru copii, cetățeni, studenți, părinți și cadre didactice. Participarea copilului este un proces care începe în familie încă de când copilul este foarte mic. El continuă cu participarea activă a copilului în viața instituției de învățământ și ulterior în viața comunității locale. În lucrarea lui Hart (1997) se menționează și participarea activă a copilului în viața statului și în viața comunității internaționale.

PARTICIPAREA COPILULUI ÎN FAMILIE

Familia asigură copilului primul context social în care acesta poate exersa participarea activă la efectuarea de activități sau luarea de decizii. Modalitățile în care el este implicat constituie premisele dezvoltării lui ulterioare ca adult. În cadrul familial el poate avea un cuvânt de spus începând de la situații simple, precum alegerea obiectului cu care începe în efectuarea temelor pentru acasă și terminând cu situații complexe, respectiv cu cine vrea să rămână în cazul în care părinții divorțează. Modalități prin care copiii pot participa la activități și decizii din cadrul familiei, care îi privesc și pe ei:

- Este ascultat, ca orice adult din casă, atunci când își exprimă punctul de vedere cu privire la o activitate făcută pentru toată familia: o achiziție, ce se gătește la cină, locația pentru concediu etc;
- Este necesar să fie consultat atunci când se ia o decizie care îl privește: la ce grădiniță/școală, liceu, colegiu/universitate să meargă, ce haine să îmbrace astăzi, cum vrea să fie aranjată camera lui etc;
- Implicarea copilului în repartizarea bugetului familiei: câți bani și pentru ce sunt destinați, astfel își va da mai bine seama ce lucruri își poate permite să cumpere, care sunt prioritățile etc;
- Discutarea cu el despre problemele pe care familia le întâmpină uneori, dar în anumite limite, pentru a nu-l împovăra prea devreme cu problemele specifice adulților și pentru a conștientiza că nu sunt singurii care au necazuri;
- Regulile sunt negociate împreună cu el: se negociază la ce oră merge la culcare sau se întoarce de la joacă, care este timpul rezervat pentru joacă/întâlnire cu prietenii, în ce zile este de serviciu la bucătărie etc;
- Stabilirea unei activități comune, agreată de toți membrii familiei care să fie efectuată împreună frecvent;
- Furnizarea de alternative și oferirea copilului șansa de a alege: „Preferi să exersezi pianul 10 minute dimineața și 10 seara sau 20 de minute la rând?”;
- Manifestarea interesului permanent din partea părinților pentru ce face la școală;

- Servirea a cel puțin o masă pe zi, împreună cu toată familia și implicarea copilului în activitatea de pregătire sau de strângere a mesei;
- Sprijinirea copilului să facă față diferitelor situații dificile care apar;
- Menționarea frecventă din partea adulților a bucuriei de a fi părinții lui;
- E important ca adulții să zâmbescă când își văd copilul.

PARTICIPAREA COPILULUI ÎN VIAȚA INSTITUȚIEI DE ÎNVĂȚĂMÂNT

Școala este o instituție care are propria structură și propriile reguli, unde au loc procese formative și educaționale. Aceasta înseamnă că pe de o parte este o instituție de învățământ, iar pe de altă parte este o instituție socială, o entitate legală și un loc de muncă. În școală se formează cunoștințele, abilitățile și competențele pe care se bazează sistemul cultural al societății. În discuția despre practicile și instituțiile educaționale, De Winter (2002) susține că de prea mult timp, acestea au „crescut copii *mari*, prin menținerea lor *mici*”. El face referire la ideile dominante și practicile părinților și profesorilor care își cresc copiii fără a le da posibilitatea să se exprime și fără să-i implice în propria lor educație, plecând de la ideea că ei sunt prea mici și fără experiență pentru a putea decide cu privire la propria viață.

Indiferent de practicile educaționale, elevii vor să decidă problemele legate de viața lor de zi cu zi în școală precum: mâncarea servită, amenajarea spațiului școlar, colegii cu care să lucreze în grup sau cu care să stea în bancă sau ce teme să pregătească.

Rolul profesorului este acela de a facilita, de a „sprijini” participarea tinerilor în procesul de învățare. În școală, regulamentul intern, orarul și curriculum-ul pot determina măsura în care este realizabil idealul participării, iar activitățile trebuie adaptate condițiilor concrete (Centrul de Dezvoltare și Inovare în Educație, 2006). Participarea elevilor la viața școlii și a comunității nu trebuie înțeleasă ca referindu-se exclusiv la activitățile extracurriculare sau la luarea deciziilor, ci înseamnă și informare, reflecție, adoptarea unei poziții față de o situație sau față de o opinie, consultare, cooperare, inițierea unor acțiuni și participare la decizie. În baza acestui considerent, în vederea disecării conceptului de participare în comportamente concrete se pot distinge următoarele elemente ale participării (Centrul de Dezvoltare și Inovare în Educație, 2006):

				5. Acțiune
			4. Dialog și decizie	Elevii propun soluții; inițiază acțiuni; îi implică și pe ceilalți; îi ajută pe cei din jur; se alătură acțiunilor colegilor, atunci când sunt de acord cu scopul acestora și cu modul lor de desfășurare; acțiunea începe cu lucruri „mici”: respect, solidaritate, sinceritate, responsabilitate etc.
1. Informare	2. Reflecție	3. Adoptarea unor atitudini	Elevii discută cu cei din jur; argumentează opiniile; ascultă ce au și ceilalți de spus; respectă punctul de vedere al celorlalți și dreptul lor la opinie; își asumă responsabilități; nu stau deoparte când se iau decizii; conștientizează propriile responsabilități.	
Elevii citesc; caută informații; sunt la curent cu ce se întâmplă în școală, comunitate, țară; întreabă; ascultă.	Elevii filtrează informația; analizează ce este „bun” sau „rău”; cer informații „credibile”, din ce surse provin; analizează posibilitățile; estimează consecințele unei acțiuni.	Elevii adoptă o anumită atitudine față de anumite evenimente sau fapte; își exprimă punctul de vedere; argumentează; explică.		

Modalități de încurajare a participării copilului în viața instituției de învățământ:

- Implicarea copiilor mici în planificarea activităților de clasă;
- Oferirea posibilității de participare pentru toți copiii;
- Distribuirea sarcinilor în funcție de capacitățile individuale ale fiecărui copil;
- Încurajarea unei atmosfere de participare la toate lecțiile;
- Manifestarea de transparență în timpul promovării participării. Copiii trebuie încurajați să se implice;
- Să i se ofere copilului posibilitatea de a decide ce teme vrea să facă (ex: „Poți face o compunere pe tema A sau pe tema B”);
- Încurajarea participării la activități administrative la școală (o dată pe lună face curățenie);
- Implicarea în decizii cu privire la activitățile extracurriculare;
- Realizarea temelor în echipă/grup;
- Posibilitatea de a face prezentări despre o anumită temă care îl pasionează;

- Asigurarea respectării în primul rând a interesului personal al copilului în traseul educațional;
- Realizarea de către copii a unei liste cu propuneri despre cum ar putea să facă școala mai prietenoasă și să se implice în aplicarea sugestiilor lor;
- Să participe la elaborarea proiectelor pentru școală, prin exprimarea nevoilor și soluțiilor lor;
- Să aibă posibilitatea de a-și evalua profesorii și să se ia măsuri în funcție de rezultatele obținute;
- Încurajarea manifestării creativității copiilor în diverse sarcini specifice;
- Participarea reprezentanților elevilor în cadrul Consiliilor de Administrație a școlilor, cel puțin ca observator sau în alte forme de organizare – Consiliul elevilor ș.a.

PARTICIPAREA COPILULUI ÎN VIAȚA COMUNITĂȚII LOCALE

Comunitatea locală este reprezentată de vecini, școală, spațiul de joacă, cartierul sau localitatea în întregime. Se observă o tendință actuală de individualizare a acțiunilor și de instituționalizare a responsabilităților pe care le aveau membrii unei comunități: bătrânii și bolnavii sunt doar în responsabilitatea instituțiilor, rareori membrii comunității asumându-și îngrijirea lor, curățenia este în responsabilitatea firmelor specializate și mai puțin în sarcina oamenilor din comunitate etc. (Hart, 1997). Retragerea adulților din acțiunile de îngrijire a comunității din care fac parte are ca și consecință lipsa unui model pozitiv care să se transmită copiilor. Cultivarea respectului pentru propria comunitate și implicarea în viața acesteia reprezintă premisele dezvoltării societății. „Participarea în viața comunității, la toate nivelurile, depinde de disponibilitatea și de capacitățile persoanelor de a se implica alături de ceilalți” (O'Shea, 2002). „Un individ învață să participe participând efectiv, mai degrabă decât prin a învăța despre participare” (O'Shea, 2002).

Copiii pot fi implicați în viața comunității din care fac parte în diverse moduri, printre care amintim:

- Să-și cunoască comunitatea;
- Să facă un portofoliu cu locurile care merită vizitate din comunitate;
- Să cunoască numele tuturor copiilor din bloc;
- Să citească o carte despre orașul/satul său;
- Să propună idei pentru a face comunitatea mai frumoasă și să aplice măcar una;
- Să facă o hartă a comunității cu locurile de referință, cu referire la potențiali vizitatori de vârstă asemănătoare;
- Să viziteze periodic un bătrân sau o persoană bolnavă din apropiere;
- Să planteze un copăcel/floare împreună cu mama/tata și să o îngrijească constant;
- Să doneze jucării/cărți/haine copiilor săraci;
- Să ajute un alt coleg la teme;

- Să adune hârtiile de pe scară sau de pe stradă o dată pe lună, împreună cu alți copii;
- Să organizeze un târg anual în care copiii să facă schimb de lucruri de care nu mai au nevoie.

DE REȚINUT

Participarea copilului se face în acord cu vârsta și nivelul de dezvoltare al copilului.

Participarea copilului la activitățile și deciziile care îl privesc trebuie să țină cont de capacitățile pe care le are copilul la un moment dat. Un copil foarte mic, care prezintă o motricitate insuficient dezvoltată, va fi implicat doar în activități ce presupun utilizarea de obiecte sigure și sub supravegherea adultului. De asemenea, deciziile în care părerea lui poate fi luată în considerare țin cont de capacitatea de discernământ a copilului. Implicarea în viața instituției educaționale și în viața comunității se face respectând aceeași regulă. Copiii cu dizabilități pot fi implicați utilizând metode adaptate fiecăruia. Este foarte importantă respectarea unicității fiecărui copil, valorificarea punctelor forte ale fiecăruia și evitarea comparației între copii atât în familie, cât și la școală (Simeonsson et al. 2001). Oferind copiilor sarcini realizabile, adulții îi pot încuraja să se implice mai des. Vor fi încântați de sentimentul de utilitate, de satisfacția unui lucru dus până la capăt și de importanța propriei opinii în luarea unei decizii. Responsabilitatea se formează în timp, dar acest proces începe acasă, prin efectuarea unor lucruri aparent mărunte.

Implicarea și participarea copilului trebuie să crească odată cu vârsta și dezvoltarea sa. Participarea în activități care îndeplinesc nevoile copiilor asigură un context pentru dezvoltarea abilităților și aptitudinilor, conturează identitatea de sine a copiilor, creativitatea și scopul copiilor în viață (Desha & Ziviani, 2007). Astfel, ei vor evolua și se vor forma ca adulți echilibrați, cu încredere în forțele proprii, capabili să-și asume responsabilități și să ia decizii singuri. Pe măsură ce cresc, copiii devin din ce în ce mai capabili să aibă anumite responsabilități. E important să le atribuim copiilor dumneavoastră noi responsabilități astfel încât să înțeleagă mai bine ce înseamnă să ducă un lucru la bun sfârșit. Copiii care sunt însărcinați să facă lucruri de care sunt în stare au mai multe șanse să-și dezvolte un simț mai acut al faptului că fac parte din familie și să simtă că aduc o contribuție importantă la propria viață. Ca părinte, trebuie să fii atent să nu ai așteptări nerealiste în ceea ce privește responsabilitățile pe care și le poate asuma copilul dumneavoastră (Kohn, 2013). Orice îndatorire atribuită copilului trebuie să fie în acord cu dezvoltarea, capacitățile și vârsta acestuia.

Participarea la un anumit tip de activitate se face la momentul potrivit.

Implicarea copilului într-o activitate, mai ales când acesta este mai mare, implică întotdeauna și un anumit risc. Este de datoria adultului să aprecieze dacă riscul poate fi manageriat de către copil și prin urmare să găsească momentul potrivit fiecărei experiențe de participare.

Implicarea într-o activitate pentru care copilul nu este încă pregătit, poate avea efecte contrare celor așteptate. Astfel, imposibilitatea de a-și îndeplini sarcinile în mod frecvent, duce la neîncredere în sine și la sentimentul de incapacitate („eu nu sunt în stare de nimic”).

Participarea începe cu ascultarea.

Pentru a afla punctul de vedere al copilului, indiferent de vârsta pe care o are, este necesar ca adulții să asculte cu atenție, renunțând la ideea preconcepută că ei știu mai bine pentru că au mai multă experiență. Este posibil ca tocmai lipsa de experiență și de tipare în gândirea copilului să fie atuul pentru elaborarea de idei simple și potrivite.

Rețeta pentru o bună ascultare (Holt România, 2011, p. 78):

- *Hotărâți-vă să ascultați.* Când vă decideți în mod conștient că sunteți gata să ascultați, asta vă ajută să fiți un ascultător mai bun.
- *Faceți-vă timp să ascultați.* Acesta este un dar prețios. Dacă momentul de față nu este potrivit pentru dumneavoastră, rezervați-vă un „timp pentru ascultare”.
- *Folosiți limbajul corporal care arată că ascultați.* Stabiliți contactul vizual, aplecați-vă înainte, dați afirmativ din cap, vocalizați sunete simple ca de exemplu „hmmm”, „îhî-îhî”, sau „da?” Pentru copiii dumneavoastră, coborâți-vă la nivelul lor vizual sau aduceți-i la nivelul dumneavoastră vizual (de exemplu, ridicați-i pe un scaun, alt obiect de mobilier).
- *Permiteți-i vorbitorului să-și exprime sentimentele, indiferent care sunt acestea.* Aceasta nu înseamnă că trebuie să acceptați percepțiile celuilalt, ci doar că trebuie să acceptați că așa simte acesta în momentul respectiv. Sentimentele sunt reale – nu bune sau rele, drepte sau greșite.

Însă, pentru a avea un act de participare reală a copilului, nu este suficient doar să-l ascultăm. Ideile și punctul său de vedere trebuie aplicat, testat și urmat de un feedback care să-i dea încredere să participe activ în continuare.

Participarea presupune disponibilitate din partea adultului.

Disponibilitatea înseamnă timp din partea adultului, dar și o anumită stare interioară a acestuia.

Este necesar *timpul* fizic pentru a asculta copilul și pentru a înțelege punctul lui de vedere, pentru a monitoriza activitățile pe care și le asumă să le îndeplinească și care se pot desfășura într-un ritm diferit, în funcție de vârstă, pentru a putea suplini etapele pe care el nu le poate parcurge, mai ales în cazul

copiilor mai mici (de exemplu, dacă lași un copil mai mic să se implice în realizarea prăjiturilor din aluat, e posibil să fie necesar un timp suplimentar pentru a curăța ulterior) și chiar timp pentru a învăța lecții necesare pentru dezvoltarea lor.

Disponibilitatea tradusă în starea interioară specifică a adultului presupune o anumită liniște, dorință de a învăța copilul, răbdare în a-i explica logica lucrurilor.

Participarea este un proces gradual.

Implicarea copilului în activitățile și deciziile care îl privesc, se face începând cu situațiile cele mai simple și continuând cu situații cu grad de dificultate din ce în ce mai mare. Un copil mic poate fi implicat în luarea unor decizii simple, care nu prezintă nici un risc, precum alegerea hăinuțelor cu care urmează să se îmbrace: „Vrei bluza verde sau pe cea galbenă?” sau a jocurilor pe care să le joace: „Ți-ar plăcea să ne jucăm cu mașinuțele sau cu avionul?”, „Cu ce culoare vrei să desenăm partea aceasta ?” etc. Luarea în considerare a opiniei copilului, creșterea încrederii că este capabil să ia decizii bune, conduce ulterior la participarea sa în acțiuni din ce în ce mai dificile și cu un grad de risc mai mare precum: implicarea în efectuarea de treburi casnice, cumpărături, proiecte școlare, diverse acțiuni derulate în comunitatea din care face parte etc.

Copiii nu sunt perfecți.

Copiii nu sunt perfecți. Nici adulții nu sunt. Ei trebuie acceptați și lăudați pentru intențiile, inițiativele și încercările lor. De asemenea, trebuie orientați, sprijiniți în efectuarea sarcinilor și în conștientizarea progresului pe care l-au realizat.

Participarea copiilor presupune să ai încredere și toleranță.

Copiii simt atunci când adulții îi privesc cu neîncredere. Încrederea adultului în capacitățile copilului se construiește prin practică, prin alegerea momentului potrivit pentru a îndeplini anumite sarcini și prin implicarea în sarcini în acord cu vârsta și nivelul lui de dezvoltare. Este important ca încrederea în copil să fie o premisă de la care adultul pornește și care este validată ulterior, mai degrabă decât un sentiment care se câștigă DOAR post-acțiune.

Experiențele de participare sunt valorizate mai bine atunci când ele au loc într-un context de bună dispoziție și apreciere.

Participarea este cu atât mai eficientă, cu cât vine mai natural și firesc și nu reprezintă încă o „temă” pe care copilul *trebuie* să o îndeplinească. Pentru a fi un proces, pe care copilul să dorească să-l repete, este necesar să se desfășoare cu bucurie și plăcere, cu răbdare din partea adultului, cu valorificarea punctelor forte ale copilului și cu accentuarea progreselor făcute. Într-o atmosferă plăcută, copilul este relaxat și asimilează mult mai multe informații decât în condiții de stres.

A privi nu este suficient pentru a învăța.

Fiecare om are trei filtre prin care percepe realitatea: filtrul auditiv, filtrul vizual și filtrul kinestezic. Este important ca, pentru a învăța cum să facă un lucru nou, copiii să primească informații pe toate cele trei canale senzoriale. Astfel, pentru a învăța un copil cum să gătească un ou, pentru un rezultat cât mai eficient, îi explicăm cum se face (auditiv), îi arătăm cum se face (vizual) și îl punem să gătească efectiv (kinestezic). Renunțarea la oricare dintre cele trei canale, are ca rezultat creșterea timpului de învățare a procesului sau scăderea calității acțiunii. Doar a privi poate fi suficient pentru a învăța cum se face. Însă, pentru a dezvolta încrederea în sine, independența în acțiune a copilului, este nevoie de mai mult: este nevoie de participare efectivă la acțiune (Larson, 2000).

BIBLIOGRAFIE

- Brown, M., & Gordon, W. (1987). Impact of impairment on activity patterns of children. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 68, 828-832.
- Centrul de Dezvoltare și Inovare în Educație. (2006). *Participarea elevilor în școală și comunitate*, Coord. Luciana-Simona Velea.
- Clark, A. (2005). Listening to and involving young children: a review of search and practice in *Early Child Development and Care*, 156, Issue 6, London: Routledge.
- Cojocaru, D. (2008). *Copilăria și construcția parentalității*, Iași: Polirom.
- Cojocaru, S. (2005). *Metode apreciative în asistența socială. Ancheta, supervizarea și managementul de caz*, Iași: Polirom.
- De Winter, M. (1995). *Kinderen als Medeburgers: Kinder-en Jeugdparticipatie als Maatschappelijk Opvoedingsperspectief* (Children as Co-citizens. Child and Youth Participation as a Social Perspective for Education) (Utrecht, De Tijdstroom).
- Desha, L. N, Ziviani, J. M. (2007). Use of time in childhood and adolescence: a literature review on the nature of activity participation and depression. *Australian Occupational Therapy Journal*, 54 (1), 4-10.
- De Winter, M. (2009). *Pupils as Citizens, consequences for teaching, policy and research*. Presentation at Symposium Gedrag en onderzoek in de educatieve praxis: plaatsbepaling. Hogeschool Utrecht.
- European Youth Exchange Moldova (2004). *Participarea copiilor și tinerilor*. Guide developed in collaboration with the Ministry of Education, with the financial support of UNICEF Moldova and the Embassy of the Netherlands in Kyiv.
- Felce, D., & Perry, J. (1992). Exploring current conceptions of quality of life: A model for people with and without disabilities. In R. Renwick, I. Brown, & M. Nagler (Eds.), *Quality of life in health promotion and rehabilitation: Conceptual approaches, issues, and applications* (pp. 51-62). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Flekkøy, M. (1999). A Framework for Children's Participation, in: E. Verhellen (ed.) *Understanding Children's Rights*, Gent: University of Ghent Press.
- Forsyth, R. Jarvis, S. (2002). Participation in childhood. *Child: Care, Health and Development*, 28 (4) 277-279.
- Hart, R. (1992). *Children' participation: From tokenism to citizenship*, Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Hart, R. (1997). *Children's participation, the theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*, London: Earthscan Publications Ltd.
- Hendry, L. B. (1983). *Growing up and growing out: Adolescents and leisure*. Aberdeen: Aberdeen University Press.
- Holt Romania. (2011). *Cum să devenim părinți mai buni - Ghidul părintelui*, vol. 3, Iași: Expert Projects.

Kohn, A. (2013). *Parenting necondiționat - De la recompense și pedepse la iubire și înțelegere*, Multi Media Est Publishing.

Larson, R. W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*, 55(1), 170-183.

Larson, R. W., Verma, S. (1999). How children and adolescents spend time across the world: work, play, and developmental opportunities. *Psychological Bulletin* 125 (6), 170-83.

Lewis, C. (2010). *Alice în Țara Minunilor*, Bucharest, Arthur.

Prout, A. & James, A. (1997). A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems, in James, A. & Prout A. (Eds.) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, pp. 7-33. London: Falmer Press.

Mayall, B. (2002). Towards a Child Standpoint, in B. Mayall (Ed.) *Towards a Sociology for Childhood: Thinking from Children's Lives*, pp. 112- 122. Buckingham: Open University Press.

Males, D., Kusevic, B., & Siranoviv, A. (2014). *Child Participation in Family-School Cooperation* in Report Information from ProQuest December 15.

Masschelein, J., & Quaghebeur, K., (2005). Participation for Better or for Worse? in *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 39, No.1.

O'Shea, K. (2002). *Education for Democratic Citizenship: Policies and Regulatory Frameworks*, Report, Council of Europe, Strasbourg, ISBN 92 871 4949 6.

Save the Children International. (2005). *Participarea Copilului - Culegere de bune practici*, Bucharest.

Simeonsson, R.J., Carlson, D., Huntington, G.S, McMillen, J.S, Brent, J.L. (2001). Students with disabilities: a national survey of participation in school activities. *Disability and Rehabilitation*, 23 (2), 49-63.

Van Dinter, F. (1999). *Inspraak en Participatie op School*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij.

Van Gils, J. (2001). *Duel of Duet: Een Toekomst voor Kinderparticipatie*, Mechelen, Bakermat.

World Health Organization. (2001). ICF. *The international classification of functioning, disability and health* (Introduction). Retrieved October 29, 2001, from www3.who.int/icf/icftemplate.cfm?myurl=introduction.html&mytitle=introduction.

Site-uri web:

http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/conventia-cu-privire-la-drepturile_copilului-1989.php

http://ro.wikipedia.org/wiki/Conven%C8%9Bia_asupra_Drepturilor_Copilului#cite_note-

http://ro.wikipedia.org/wiki/Conven%C8%9Bia_asupra_Drepturilor_Copilului#cite_note-2

http://www.copii.ro/drepturi_participare.html

http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_protectiei_copilului.php

http://www.mdlpl.ro/_documente/publicatii/2005/ghidul_parintilor.pdf

<http://www.unicef.org/sowc03/contents/childparticipation.html>